

גלי צה"ל: בחירות מהשטח

אורי פז

הבחירות — מסגרת שיזור גמישה, כולה בשידור חי, עם דגש על צבע, הרכה צבע. יום שבו מתגייסים כל כוכבי התחנה (רובם אנשי הבידור הקל, לאו דווקא מגישי אקטואליה) ומלווים את הכוח אל הקלפי, קופצים איתו לחוף הים, זוללים איתו במנגל, צוחקים, משתעשעים ועוקבים אחריו מהאוויר, מהים ומהיבשה.

מערכת החדשות, במקביל, מספקת עובדות, סיפורים, נתונים, ביומנים ובמבזקים כל חצי שעה (בשעה העגולה ובחצי). כמה הצביעו והיכן. מי התלונן על מי ומדוע. רק בשעת ערב מאוחרת, כשעתיים לפני פרסום המדגם, גוברת מעורבותם של אנשי החדשות במשדר. ככל שהמתח הולך וגובר, כך הולכות החדשות ותופסות תאוצה.

ב־21.00 יוצא המשדר המרכזי לדרך. כולו מהשטח. הבית, בסיס האם של התחנה הצבאית ביפו, ריק כמעט לגמרי. התפיסה השלטת: משדרים בחירות מהשטח, משני אולפני קצה מרכזיים: ממפלגת העבודה ומהליכוד. אולפני שידור של ממש, עם כל הציוד הנדרש. מגישים מובילים — רפי רשף (ממצודת זאב), אילנה דיין (מבית מפלגת העבודה) ולצידם עשרות שדרים, עורכים, מפקים וטכנאים. כולם מצפים למדגם הטלוויזיה, בעשר בלילה.

המגישים באולפני השטח הקדמיים מנווטים במשולב את המשדר, עוקבים בעירנות ובדריכות אחר המשדר הטלוויזיוני, חולשים על 16 עמדות שידור (!) כמעט בכל מקום אפשרי: במפלגות השונות, בוועדת הבחירות המרכזית, במל"ם ובטלוויזיה הישראלית. בין העמדות הגייחות, שהוקמו לצורך המשדר, משוטטים ניידות השידור והפלאפונים. קרובים-קרובים ליצחק שמיר ויצחק רבין (שמירה אישית לוחצת כבר משעות הבוקר), מבקרים במרכזי קליטה וגם בשטחים. לא משאירים חללים ריקים. פורסים רשת שידורית חסרת תקדים בהיקפה, הכוללת גם דיווחים מעבר לים (תגובות ראשונות ועוד) ומעקב צמוד אחרי רשתות השידור הזרות.

הכל הכל, פרי הכנה ומחשבה של חודשים ארוכים לפני הלילה הגדול: קביעת מבנה השידורים ואופיים, חלוקת עמדות שידור ואישון, ארגון וניהול המשתדלים להביא בחשבון את כל הנתונים והמשמעויות בשלב מוקדם ככל האפשר.

הלילה הזה כולו טלוויזיה. כולם, ללא יוצא מן הכלל, מתחברים למסך הקטן. בלילה הגדול הזה, ליל הבחירות, השליטה המכרעת של הטלוויזיה הישראלית על המדיה התקשורתית היא ללא עוררין. המדגם הוא שם המשחק.

מנקודת מוצא זו התגבשה תפיסת השידור של גלי צה"ל בליל הבחירות לכנסת ה־13: ההכרה בעליונות מדיום הטלוויזיה על הרדיו היא הנותנת את הטון, מכתיבה את הקצב, ומובילה את המהלך התקשורתי כולו, לפחות בשלביו הראשונים של המשדר: הצגת המדגם ומיד לאחרי — התגובות הראשונות, הניתוחים והמשמעויות. רק כאשר הכל כבר גלוי וחשוף לעין, נוצרת ההזדמנות הראשונה לכניסתו של הרדיו למערכה. אמנם יהיו כאלה שיחברו למקלטי הרדיו כבר משלב הפתיחה (חיילים בשטח, נהגים ונוסעים, תורנים בבתי חולים וכדומה, וכן כל אלה שאין בסביבתם המיידית מקלט טלוויזיה), אבל קליטת מאזינים רבה יותר תתבצע רק בשעות המאוחרות יותר של הלילה, שבהן האוויר צפוף ודחוס בשידורי גלי צה"ל ו"קול ישראל", המתמודדים על נתח מקולות המאזינים הנמוך בלאו הכי.

כאשר עמדת הפתיחה היא נחותה ממילא — ישנה דרך אחת ויחידה בפני הרדיו, ובמקרה זה גלי צה"ל, להבטיח האזנה גדולה ככל הניתן: לפרוס שטיח אדום לפני הקולגות מהטלוויזיה ולשלבם בתוך שידורי הרדיו. אם אינך מסוגל לנצח — הבא אל מגרשך שלך את הצד המנצח.

ואמנם, המאמץ לשזוק את מערכת הבחירות בגל"צ התמקד בניסיון גלוי לגרוף כמה שיותר צופי טלוויזיה לתוך המקלט הקטן, מבלי שהצופים יאלצו לוותר או להחמיץ את התמונה. כלומר, לנצל עד תום את יתרונות הטלוויזיה כדי שאלה יחפו על החסרונות הבולטים של הרדיו: חיבור לטלוויזיה שעובר עיבוד רדיופוני — קח את התמונה מהמסך הקטן ואת הקול מהרדיו. זו היתה נוסחת הפעולה בגל"צ.

שני אולפנים קדמיים

אות הזינוק לשידורי גל"צ ניתן למעשה כבר בשעות הבוקר, סמוך לפתיחת הקלפיות. לוח השידורים הרגיל הותאם לשכתות יום

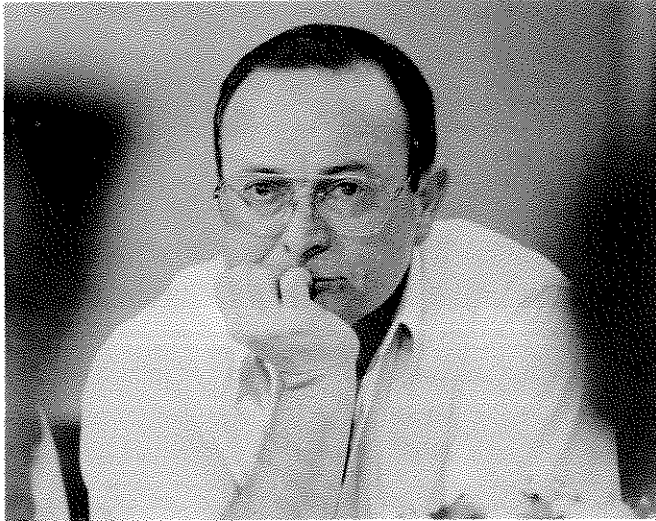
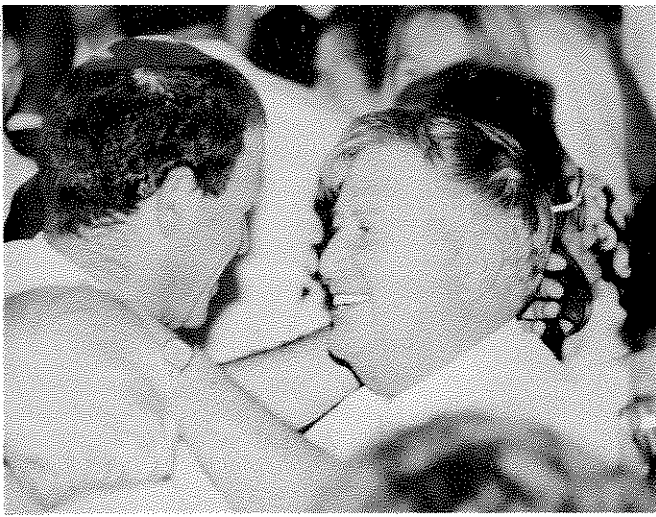
ירון דקל מגלי צה"ל מראיין את השר יצחק פרץ בעת מערכת הבחירות

השידור ברגעים הגדולים והמרגשים של הלילה: בשעה שחיים יבין מכריז מהפך, מתארגנת המערכת כך שהמאזין ישמע מיד את צהלת המנצחים כעבודה ויקלוט את תוגת המובסים בליכוד. לאתר את גאולה כהן מחוץ למפה הפוליטית, לקלוט את שולמית אלוני מתאמת עמדות ראשוניות עם יצחק רבין, להיות עם רפול ולגלות כבר כלילה מיהם חברי השביעיה הסודית שלו; ללוות כל צעד של יצחק רבין מהבית ברמת אביב, לנסות לחדור לחדרו במלון "דן" ולהיכנס יחד איתו להר הגעש בקומת הקרקע של המלון, שעה קלה לאחר הניצחון; לשמוע את פתיחת בקבוקי השמפניה, להירטב בשידור ולהרטיב גם את המאזינים; לדלג ליצחק שמיר,

יכולת חדירה באמצעים פשוטים

אם כוונה של הטלוויזיה טמון במדגם, הרי כוחו של הרדיו בולט ביכולתו להתפרט בנקודות שידור רבות. הזריות, הגמישות, היכולת לחדור לכל פקקי האדם בצעדים קלים, בזכות אמצעי שידור פשוטים למדי (מיקרופונים אלחוטיים, טלפונים ופלאפונים), מעניקים לרדיו את האפשרות לסגור פערים מול הטלוויזיה, תוך שמירה על קצב ודינמיות.

בלילה כזה הערוצים בגל"צ פתוחים כל הזמן. מילת הקוד לאירוע בסדר גודל כזה — גל פתוח. ההצלחה נמדדת, בין השאר, בשדףרים הרבים הפוזרים בכל רחבי הארץ וביכולת למקד את

לאחר פירסום המדגם - השמחה והעצב

ככל שמדובר בתקשורת האלקטרונית, הכיסוי התקשורתי במערכת בחירות מקבל גוון אחר ומיוחד, בניגוד לעתונות הכתובה. הטלוויזיה והרדיו, אמצעי שידור ציבוריים-ממלכתיים, נתונים למגבלות ואילווצים חמורים וקשים, כפופים למערכת נוקשה של חוקים, הכובלים את ידיהם, מצרים מאוד את צעדיהם, מסרסים ומעקרים אותם. הבולט והמשמעותי בחוקים אלה הוא חוק הבחירות (דרכי תעמולה) התשי"ט-1959, חוק דרקוני ואנכרוניסטי, האוסר שידור תעמולת בחירות. ככלל, קובע החוק, שכל שידור שעיקר עניינו או אופיו השפעה על הבחירות, או העשוי להתפרש על ידי הצופה ככזה, וכן כל שידור שעיקר עניינו יצירת אהדה או הסתייגות כלפי גופים או אנשים המתמודדים בבחירות - ייחשב "תעמולת בחירות" ואין לשדרו.

חוק ההיגיון והשכל הישר

החוק קובע: "לא תהא תעמולת בחירות באמצעות הקרנה בקולנוע או בטלוויזיה..."

והשאלה היא: לאן נעלם הרדיו?

מסתבר כי המקום היחיד בחוק, בו מוזכר הרדיו, הוא בסעיף 15 המסדיר את הקצאת זמן השידור לתעמולה מוצהרת של כל המפלגות המתמודדות. מדוע אם כן המחוקק, שהיה מודע ללא ספק לקיומו של הרדיו בעת חקיקת החוק, לא התייחס אליו כאל

המום וכאוב, כדי להביא מפיו תגובה קולית ראשונה, רצוי לפני כולם.

זה הרדיו, זה סוד הקסם שלו בליל שידורים דרמטי בכלל ובליל בחירות בפרט. ערמומי, נדחק לכל פינה, זורם, שואל, מנתח ומפרש. משמיע בזמן אמת את פעימות ליבם של מנצחים ומפסידים. מציג במלוא העוצמה את כוחו של הקול, בקרב הקשה מול התמונה.

תקשורת בוגרת ובשלה יותר

מהפך '92 היה לא רק מהפך שלטוני, אלא גם מהפך תקשורתי. גם העתונות הכתובה, ובעיקר התקשורת האלקטרונית, מילאו תפקיד מרכזי במאבק הכוחות האדיר שניטש בעיקר בין המפלגות הגדולות. אין אמנם חידוש בעובדה שלתקשורת השפעה רבה כמעט על כל מעגלי הפעילות הפוליטית, בעיקר בתקופת בחירות, אבל דומה שהפעם תירשם שנת '92 כשנה שבה נרשם ציון דרך משמעותי במהפך ההדרגתי שעובר על התקשורת בארץ.

מאז ומעולם ידעו פוליטיקאים רבים ששם המשחק הוא, מנקודת מבטם, שימוש נכון ומושכל באמצעי התקשורת להשגת יתרונות פוליטיים; אם בדרך גסה ובוטה, על פני השטח, ואם בדרך מתוחכמת, שקטה ויעילה, מתחתיו. הפוליטיקאים "עושי החדשות" למדו להכיר טוב יותר ומקרוב יותר את המעטפת התקשורתית וכל מה שבתוכה: הבנת מערכת השיקולים השונים והמשונים, המסחריים-עיסקיים וגם הפרטיים-אישיים, דרך קבלת ההחלטות מהמנהל והעורך הראשי ועד אחרון הכתבים.

העתונאים לא נותרו הרחק מאחור. מודעים לכללים המורכבים והמסועפים שבין השלטון לתקשורת למדו גם הם להכיר טוב יותר את כללי המשחק הפוליטי. כתוצאה מנסיון רב שנירכש, נראה הפעם שאנשי התקשורת זהירים יותר, בוגרים יותר ובשלים יותר בתחום הכיסוי הפוליטי-מפלגתי. משברים וזעזועים פוליטיים רבי עוצמה רק חישלו אותם בשנים האחרונות לקראת עצמאות רבה יותר בדיווח.

נותרה עדיין קירבה ותלות במקבלי ההחלטות, אבל זוהי קירבה מסויגת יותר, חשדנית יותר. לא קונים הכל בכל מחיר. יותר ויותר סימני שאלה מוצגים לפני שרצים לדפוס או לאולפן השידור. במילים אחרות: התקשורת הישראלית, הכתובה והאלקטרונית, עברה בשנים האחרונות כמה מבחני בגרות ועמדה בהם בהצלחה.

מגבלות ואילווצים קשים

בתוך הקלחת הפוליטית הגועשת תפס הרדיו מקום נכבד כמדיום בעל השפעה מכרעת. הטלוויזיה, מעצמה בפני עצמה ובעלת יתרונות בוררים, פינתה לא אחת את הדרך למכשירי הרדיו הקטנים, הניידים והזריזים, בעיקר בימים שקדמו לליל הבחירות.

במהפך '92 היה הרדיו כמעט בכל מקום, מביא במהירות הבזק את הקולות, הצבעים והניחוחות בזמן אמת. מאחור, בפיגור ניכר, העתונות הכתובה, ולעיתים גם הטלוויזיה.

ירון דקל, הכתב לענייני מפלגות של גלי צה"ל, נשא על גבו את העול. הוא זה שהילך בשדות מוקשים לא מסומנים, תוך שהוא אוהז בעוצמה כמה שניתן לכנות כ"חוק האיון הקדוש".

"צריך היה לעשות אקרוטיקה בשידור", אומר דקל. "צריך היה לתמרן בזחירות, תוך שמירה על אמות מידה סבירות ואיוון, תמיד אפשר לטעון שכל דבר הוא תעמולה, ושכל דבר נועד להשיג מטרה פוליטית. בחוק 60 הימים לא ניתן כלל לעמוד. שמיר מדבר על תהליך השלום ומשמעותו — עניין בעל ערך חדשותי, שגם הוא אינו נקי מתעמולה. ודוגמאות לחדשות נגועות בתעמולה לא חסרות".

פרשה שהחזיקה מעמד יום וחצי

כל הדרכים והאמצעים שהוכילו לאמצעי התקשורת היו כשרים בעיני המפלגות כדי להחזיר מטרים ודיווחים. הקושי האמיתי היה בניסיון לברוק, לאמת ולהצליב מידע שזרם כמעט בלי הפסק.

שתי דוגמאות: דוגמה ראשונה — זכורות לרע אותן פירסומות בראש חוצות תחת הכותרת הנוראה "העבודה משחררת". בליכוד שיגרו חץ וזעם לעבר מפלגת העבודה ואף נטען שיש הוכחות שמפלגת העבודה אכן עומדת מאחורי הרעיון והביצוע. בעבודה השיבו מלחמה וטענו: פרובוקציה מצד הליכוד. תחקיר עתונאי שערך כתב גל"צ לענייני מפלגות הוביל אותו לשני צעירים שאינם קשורים לשום מפלגה. הם עשו את העבודה והפילו בפח את כולם, חוץ מהתקשורת.

דוגמה שנייה — פרשת הקלטת של שר הפנים דרעי, המשוחזר עם איל ארליך ומספר כיצד שרי הליכוד עשו, כביכול, "דיל" עם מפכ"ל המשטרה לשעבר, קראוס, למינויו כשגריר בהונגריה; זאת, תמורת השתקת החקירות נגד שרי ליכוד על חשבונות המפלגה מ-88'. במסיבת עיתונאים דחופה שקיימה מפלגת העבודה לא שמעו העתונאים את הקלטת. גם לא נאמר מי השו המדבר, ועם מי בדיוק הוא משוחח. ניתנו רק קטעי תמליל והציפיה כנראה היתה, שעדת העתונאים תבלע את הצפרדע.

"מעריב", אמיץ מכל השאר, פירסם למחרת שמדובר בשר דרעי. כל השאר הסתפקו בפירסום, לפיו העבודה מנסה להכפיש את הליכוד.

הפרשה המזוהה הזו החזיקה מעמד בקושי יום וחצי. כתבים ותיקים לענייני מפלגות עושים היום חשבון נפש נוקב ואומרים כי תהליך התבגרותם יושלם רק כאשר יצליחו לקום ולדרוש במסיבת עיתונאים מעין זו את הפרטים כולם, אחרת לא יפרסמו דבר וחצי דבר. רבים מהם, שעסקו במלאכת הסיקור בבחירות האחרונות, יכו אמנם על חטא, אבל יצביעו על העובדה שלהבדיל מ-1988, הפעם כבר לא בלעו העתונאים ולא קיבלו כל דבר כמובן מאליה.

התקשורת בעידן הפוליטי החדש היא עתירת נסיון, חדשנית, בררנית וזהירה. היא לא נופלת מהר כל-כך לכל פח.

מקור תעמולה שיש להגבילו ולא הטיל עליו מגבלות כפי שהטיל על הקולנוע, ומאוחר יותר על הטלוויזיה? האם היתה זו השמטה מקרית?

עם זאת, למרות שהרדיו אינו מופיע במפורש בחוק, גם הוא פועל תחת כללים מנחים שבכל מקרה ובכל מצב מגבילים מאוד את פעילותו.

האיסורים על פי החוק נכנסו לתוקף בתקופת 150 הימים שלפני הבחירות וביום הבחירות עצמו. התיקון לחוק, שהתקבל בכנסת במרס השנה, בשל סערה גדולה שקמה, קיצר את התקופה המגבילה ל-60 יום, אבל התקופה הקשה מכל, תקופת 30 הימים שבהם אוסר החוק על השמעת קולותיהם של המתמודדים, נשארה על כנה. למרבה האבסורד, המסר החדשותי מועבר לציבור בחודש שלפני ההכרעה בשמו של המתמודד, אבל בקולו של הכתב. גורבצ'וב נועד עם שמיר. את דמותו של ראש הממשלה יגלם בפגישה כתב הרדיו בכבודו ובעצמו. בטלוויזיה, במקרה הטוב, יוצג עורפו של שמיר. זה מותר.

החוק הזה קיים כבר שנים רבות ואין איש, בפוליטיקה או בתקשורת, שיוצא למלחמת חורמה בו. אחרי 33 שנים הגיעה העת שיקום האיש או הגוף שיוכיל בעוז את המהלך למחיקתו של החוק, שכל דמיון בינו לבין חופש הביטוי וההבעה במדינה דמוקרטית מקרי בהחלט.

אקרוטיקה ודיופוניה

שאלת השאלות היתה ונתרה איך, בכל זאת, מתפקדים בטלוויזיה וברדיו תחת אילו צי החוק? האם בנסיבות כאלה ניתן לקיים שידורים נקיים מתעמולה? הבעיה העיקרית — הקושי בהגדרה המדויקת של המושג "ערך חדשותי" כאשר עוסקים בעיקר בתעמולה. השופט בדימוס, אברהם חלימה, שהיה יושב ראש ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-13, התקשה גם הוא לקבוע באופן מדויק מה הם, למשל, ראיונות בעלי "ערך חדשותי". הוא פסק ש"הדבר תלוי בנסיבות של כל מקרה וההחלטה נקבעת על-פי ההיגיון הבריא והשכל הישר".

כל ניסיון להגדיר מהי חדשה בתקופת בחירות נועדה מראש לכישלון חרוץ. אם רוצים לעבור את הבחירות בשלום ולדלג בהצלחה מעל למשוכות החוק, ישנו רק חוק אחד שלאורו צריך לפעול — "חוק ההגיון", שמחייב הפעלת שיקול דעת מרבי בכל מקרה לגופו. אין דרך אחרת. זהו הכלי הבלעדי שנותר לתקשורת האלקטרונית בניסיונה הנואש לתמרן בסיקור הפוליטי בתקופת מערכת הבחירות.

ברוח "חוק ההגיון" ניסח מפקד גל"צ, משה שלונסקי, הנחיות פנימיות לעובדי התחנה הצבאית, כדי לאפשר להם להתמודד עם האתגר: "בקביעה מהי תעמולה ומהו מתן שירות יש להפעיל קנה מידה של 'האדם הסביר'. יש לבדוק כל מקרה לגופו ולהפעיל 'שכל ישר'".